

Södertörns högskola | Institutionen för lärarutbildningen
c-uppsats 15 hp | Ämne genus | Ht terminen 2009

Hur pojkar och flickor tar och får ordet i klassrummet.

– Ur ett genus perspektiv

Av: Anna Andersson
Handledare: Karin Milles

1. Abstract

The text is about behaviour and appearance of boys and girls in the classroom in a gender perspective. How are the boys and girls placed in the classroom, and does this affect them in any way? How boys and girls are called on to speak. Is the teacher fair in the allocation of speech? There are a lot of differences between the genders, boys and girls are placed in a special way. In the two schools that I have done the research in shows that boys and girls are placed girl-boy-girl-boy so the boys can get more done during the class with the girls placed next to them. How and in what way they get the attention and the direction to talk is also a situation where they get treated differently. The boys often got to speak before the girls if there were waving their hands heavily for example and sometimes got to speak even if a girl already was speaking. The boys spoke whenever they felt like, even if it wasn't their turn. This study is written to help teachers and for others to get a good look of the classroom in gender perspective.

Sökord på internet: könsskillnad, genus, kön, klassrum

Keywords: gender differences, gender, classroom

2. Innehållsförteckning:

0. Framsida	s. 1
1. Abstract (engelsk sammanfattning), Sökord på Internet	s.2
2. Innehållsförteckning	s.3
3. Inledning & Bakgrund	s.4
4. Frågeställning & syfte	s.6
5. Begreppsförklaring	s.7
5.1 Genus	s.7
5.2 Jämställdhet	s.7
5.3 Kön	s.8
6. Tidigare forskning	s.9
7. Metod och genomförande	s.10
8. Resultat, analys och teoretisk tolkning	s.13
8.1 Observation 1	s.14
8.2 Observation 2	s.15
8.3 Observation 3	s.16
8.4 Observation 4	s.18
8.5 Observation 5	s.20
8.6 Sammanfattning av observationerna	s.21
8.7 Analys av observationerna	s.22
9. Resultatdiskussion	s.24
10. Litteraturlista	s.27

3. Inledning & Bakgrund:

Historiskt sett har villkoren mellan pojkar och flickor inte varit lika. Det har till exempel inte alltid varit en självklarhet att kvinnor skall ha rösträtt, inte heller att de skall ha rätten att utbilda sig, så som männen alltid kunnat. Vi lever i ett samhälle med könsskillnader, och de som inte påstår att kvinnor är underordnade i samhället har helt enkelt inte läst på (Marklund och Snickare 2005). Utbildningsmöjligheter, löner, yrken och positioner är könsbundna. Men absolut inte en gång för alla givna (Svaleryd 2003). Om man tittar på skolan var den länge könssegregerad, då pojkar och flickor hade undervisning för sig och även manliga och kvinnliga lärare undervisade på skilda håll. I dagens Sverige lever män och kvinnor förhållandevis jämställt om man jämför med förr i tiden, idag kan i stort sett kvinnor göra och sysselsätta sig med allt som en man kan. Trots denna förändring finns många skillnader kvar som inkomsten, om vi nu lever i ett jämställt samhälle varför skall då kvinnor ha mindre betalt för att utföra samma arbete som männen? Förutom dessa ”synliga” skillnader finns det andra som är socialt och kulturellt betingade som lever kvar från förr, som de olika förväntningarna omgivningen har beroende på om du är tjej eller kille. Det kan ha med allt från yrkesval till hur man förväntas att tycka om saker och ting. Ditt kön avgör hur du blir tilltalad, hur du blir bemött (Einarsson, Hultman 1984). Därför vill jag undersöka eventuella könsskillnader i klassrummet, genom att studera hur stor plats flickor och pojkar tar, men också för att se lärarens förhållningssätt mot eleverna. Tallberg menar att skolan och läraren är betydelsefulla i just formandet utav ”genus” (Tallberg Broman 2002). Denna studie är viktig för alla blivande och verksamma lärare att ta del av, dels för att se och bli uppmärksam på eventuella skillnader. Skolan skall motverka traditionella könsmonster, ge eleverna utrymme att utveckla intressen oberoende av könstillhörighet (Lpo 1994).

Den första frågan vi ställer när ett barn föds är om det blev en flicka eller pojke, sedan efter denna bekräftelse på könet startar våra förväntningar (Einarsson och Hultman 1984). Vi vuxna börjar alltså det första vi gör att skilja dem åt och i samband med detta tillskriva dem olika egenskaper utifrån könet. Men även innan födseln har vi föreställningar om barnet och börjar redan där spekulera kring ”vad det kommer att bli” utifrån de föreställningar vi själva har utifrån vad vi anser vara manligt respektive kvinnligt. Är det ett aktivt barn med hårda sparkar är möjligheten stor att vi tolkar det som en manlig egenskap och redan där kommer med förväntningar och liknelser som exempelvis att barnet är ett blivande fotbollsproffs (Einarsson och Hultman 1984). Våra förväntningar styr sedan våra beteenden gentemot pojkar och flickor, vilket från början gör att de faktiskt behandlas olika och tydliga könsskillnader uppstår. Texterna på dopkortet är tydliga exempel på de skilda förväntningarna som ställs på barnet beroende på dess kön (Wahlström 2003). Om man tittar på definitionen av könen så definieras flickor som personer med avsaknaden av en penis, istället för personer med slida och äggstockar (Davies 2008). Könets roll skapar även skillnader i hur mamman tar i och förhåller sig till barnet, är det en pojke har han mer utrymme att röra sig på medan flickorna ofta blir överbeskyddade och hålls tätt intill mamman (Einarsson Hultman 1984). Vi har alla vuxit upp i ett samhälle med synliga föreställningar om könen, ett exempel på detta är den könskodade barnvagnen. (Svaleryd 2003). Vuxna signalerar olikheter i form av leksaker och färgval då vi köper bilar till pojkarna och dockor till flickorna. Leksaker för pojkar stimulerar aktivitet och handlar ofta om någon slags kamp om makt, flickors leksaker är ofta imitationer av köksredskap och annan hemutrustning (Svaleryd 2003). När vi hör ”pojkar” får de oss att tänka på brottnig, bilar och hög ljudnivå, medan när vi istället hör ”flickor” relaterar vi det till rosa rosetter, dockor och bästisar (Svaleryd 2003). Om man tittar på skolan och klassrummet så tilltalas pojkar och flickor olika, vi har olika förväntningar på dem och vi uppmärksammar dem på skilda sätt (Tallberg Broman 2002). Även om flickor och pojkar går i samma klasser är de åtskilda från varandra. De väljer arbetskamrat av samma kön, även vid raster och under deras lekar vilket leder till ett tidigt begränsande (Svaleryd 2003). ”Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter” (Lpo 1994 s.10). Genusproblem i skolan är i stor utsträckning relaterade till män och pojkar, såsom disciplinproblem (Robert W, Connell i *Manlighet i fokus* 2005). Tallberg och Broman menar just att det är i klassrummet som ”kön” skapas (2002).

4. Frågeställning och syfte:

Det som jag valt att fokusera på är följande:

- Hur är flickor och pojkar placerade i klassrummet?
- Hur går det till när flickor och pojkar tar och får ordet i klassrummet?
- Är läraren rättvis när hon fördelar ordet till eleverna?
- Finns det skillnader i flickors och pojkars beteenden i klassrummet?

Syfte med min studie är att se om det existerar några könsskillnader mellan pojkar och flickor i klassrummet, och i så fall i vilken utsträckning. Hur är flickor och pojkar placerade i klassrummen och har placeringen någon inverkan på eleverna? Hur sitter de i förhållande till varandra (pojkar och flickor)? Hur går det egentligen till när eleverna blir tilldelade ordet, hur ges och tas ordet utav eleverna och lärare? Intressant är att bland annat se om det finns någon skillnad i hur pojkar och flickor får ordet och hur mycket samtalstid de faktiskt har, hur fungerar handuppräckningen? Är läraren rättvis när hon fördelar ordet och hur går det till? Är det så att det finns stora och markanta skillnader mellan flickor och pojkar och deras beteenden? Tanken är att göra lärarna medvetna om ”klassrumssituationen”, att få upp ögonen för hur flickor och pojkar tar för sig. Samt att få en bild av lärarens förhållningssätt och se om det finns skillnader i lärarens bemötande mot de båda könen.

5. Begreppsförklaring

5.1 Genus

Ordet ”genus” är en direktöversättning av det engelska ordet ”gender” (Lif 2008). Genus är socialt skapande av ”femininitet” och ”maskulinitet”, det vill säga olika sätt att vara flicka och pojke (Johansson 2008). ”Genus” började användas på sjuttioalet, då man innan använde termen ”könsroll”, i modern forskning om jämställdhet har ”könsroll” ersatts utav ”genus”(Lif 2008). Med begreppet ”genus” menas just relationen mellan könen, och att faktorer som beteenden och egenskaper är socialt konstruerade och inte biologiskt betingade (Tallberg Broman 2002). Med genus diskuterar vi kring hur abstrakta föreställningar om kvinnligt och manligt tolkas, uppfattas och skapas i olika sammanhang (Lif 2008). Enligt Tallberg så har ”genusbegreppet” varit av stor betydelse för att bryta ner de tidigare använda begreppens innebörd som något biologiskt relaterat (2002).

5.2 Jämställdhet

Med ”jämställdhet” menas just jämställdhet mellan kvinnor och män i samhället. Att samma rättigheter och skyldigheter ska gälla för både män och kvinnor. Jämställdhet råder då man och kvinna har samma skyldigheter, rättigheter och möjligheter eller först då man och kvinna har samma ställning och inflytande (Nationalencyklopedin 2009-10-19). Ur ett historiskt perspektiv har jämställdheten utvecklats och förändrats. Jämställdhet är ett unikt begrepp som bara finns i Sverige och är nästintill omöjligt att göra en översättning på, förr användes istället ordet ”jämlighet” (Weiner & Berge 2001). Idag ifrågasätts inte jämställdheten på en offentlig nivå längre som förr, varken politiskt, kulturellt eller socialt sett (Johansson 2008). Genus lyfts som ett användbart begrepp till lärare som just arbetar med jämställdhetsarbete (Johansson 2008). ”Få lärare skulle nog framhålla att jämställdhet skulle vara något oviktigt” (Lif 2008)

5.3 Kön

Bilden av hur en pojke eller flicka ”ska vara” det vill säga vad kön egentligen är varierar, detta beroende på olika kulturella, historiska och sociala sammanhang som finns och uppstår (Öhman 1999). Vi uppfostras utifrån de könsorgan vi föds med som olika sociala varelser med olika uppgifter och roller (Svaleryd 2003). Könet som omgivningen uppfattar behöver inte stämma överens med det kön som personen själv känner eller anser sig tillhöra. Begreppet ”kön” består alltså av flera delar där biologiskt kön (de könsorgan man föds med), socialt kön (de kön andra uppfattar en individ tillhöra) och mentalt kön (de kön individen själv känner sig tillhöra). Dessa olika delar bildar tillsammans en helhetsbild av hur en människa uppfattar sig själv. För den enskilda individen är det oftast viktigast att bli respekterad utifrån den egna uppfattningen om könstillhörighet (Rfsi 2009-11-12).

6. Tidigare forskning:

Ämnet ”genus” är populärt och många har forskat kring ämnet, därför finns mycket litteratur inom området. Jan Einarsson och Tor G Hultman är några som har forskat inom samma område som mig det vill säga om klassrumssituationen och talutrymmet. Deras bok ”*god morgon pojkar och flickor*” från 1984 är en studie som bygger på observationer och intervjuer från olika skolor där man just har tittat på pojkar och flickor i klassrummet. Deras studier har visat att pojkar och flickor skiljs åt på många olika sätt och i klassrummen skiljer sig deras beteenden från varandra. Ifrån alla deras observationer har det påvisats att pojkarna alltid pratar mer än vad flickorna gör.

Palm har forskat inom detta område, om talutrymmet i klassrummet och hur det fördelar sig mellan pojkar och flickor samt på vilket sätt de fått/tagit ordet (2007). Hon har även tittat på hur elever och lärare själva uppfattat fördelningen av talutrymmet i klassrummet. Hennes studier bygger på observationer, intervjuer och ljudinspelningar av elever och lärare i årskurs 1, 3 och 5. Resultatet visar att pojkar dominerar talutrymmet i klassrummet, men med små marginaler. Elevernas och lärarnas egna uppfattningar av talutrymmet i klassen stämde inte in med verkligheten. Läraren i årskurs 5 trodde att flickorna i klassen skulle dominera, men det visade sig att det var pojkarna som gjorde det i själva verket.

Andersson och Haglund har även dem intresserat sig för hur talutrymmet fördelas i klassrummet (2006). Vilka elever som kommer till tals och vad de pratar om. De har jämfört lärarens egen uppfattning med själva talutrymmet i klassrummet. Detta har dem genomfört med intervjuer men främst med observationer som den huvudsakliga metoden i årskurs 2. Deras resultat visar att pojkar dominerar talutrymmet i klassrummet. Men att det endast är ett fåtal antal pojkar som talar mycket och ofta. Det påvisades också i deras studie att lärarna är omedvetna om det talutrymmet som pojkar faktiskt tar.

7. Metod och genomförande:

Jag har valt att använda mig utav fältundersökningar som metod och just då *icke-deltagande observation*, en kvalitativ metod ifrån Larsens bok *Metod helt enkelt* (2009) som jag utgått ifrån. ”Observation som metod handlar om systematiska iakttagelser” (Larsen 2009 s.89).

Fördelar med just en kvalitativ metod är själva mötet med informanterna (ansikte mot ansikte), det ger en helhetsförståelse av ett fenomen, forskaren ges en bättre förståelse av det som studeras som sedan kan vara till stor nytta vid förklaring av resultatet.

Säkerhetsställningen av god validitet är lättare i kvalitativa undersökningar. Nackdelar med kvalitativa undersökningar kan istället vara att man inte kan generalisera, de är svårare och mer tidskrävande att behandla dem än vid en kvantitativ undersökning. En kvalitativ undersökning i form av just observation kan påverka personernas beteende om de är medvetna att de blir just observerade (Larsen 2009). Fördelarna med en kvantitativ metod hade varit möjligheten att begränsa mängden information till det som jag verkligen var intresserad av med bestämda frågor, avgränsningen hade då också blivit tydligare. En annan fördel är att samma frågor ställs till alla som deltar i undersökningen vilket också gör det möjligt att generalisera resultatet. Observationer görs inte för att döma eller bedöma någon, utan för att synliggöra genusperspektiv. Vi skall kunna lära oss av situationen för att sedan gå vidare med det vi lärt oss. (Svaleryd 2003).

Nackdelarna istället är den begränsade informationen från varje respondent, de frågor man ställer kanske inte täcker all information man behövt, svårt att uppnå en god validitet.

Dessutom är det viktigt att man ställer de rätta frågorna som är relaterade till frågeställningen. Risken med felaktiga slutsatser är större vid kvantitativa metoder eftersom man kan ha missat en viktig fråga vilket i sin tur kan leda till felaktiga slutsatser (Larsen 2009). Anledningen till mitt val av metod var helt enkelt att, vid en observation kan jag studera klassrumssituationen på ett neutralt sätt, där jag inte påverkar miljön lika mycket som jag tror mig kunna göra vid en kvantitativ metod med intervjuer och där jag möter personerna direkt och genom att delta direkt i olika situationer på plats bättre få en helhetsförståelse. Vid en icke-deltagande observation fungerar forskaren som en åskådare till det som observeras, forskaren håller sig hela tiden i bakgrunden utan att interagera med dem han/hon observerar (Larsen 2009).

Behovet av en typisk klassrumsmiljö i min undersökning gjorde att metodvalet exempelvis inte föll på en kontrollerad observation där observationerna på olika sätt arrangeras (Larsen 2009). Jag har genomfört mina observationer i två klassrum där jag studerat allt som händer runt omkring mig och där jag samtidigt fört anteckningar som ligger till grund för denna uppsats. Detta gjorde jag som tidigare nämnts under två heldagar på två olika skolor. De eleverna som jag observerat är i åldrarna sju till nio år, båda klasserna är åldersblandade, den ena är en ett, tvåa och den andra en ett, två, trea. Skolorna är belägna på två helt skilda geografiska områden, den ena är en skola belägen i Stockholmsområdet, den andra är en liten skola som ligger i en mindre ort på landsbygden i Sörmland. Det finns ingen specifik tanke bakom de två skilda geografiska områdena i undersökningssyfte, utan jag skulle kunna ha valt vilka två skolor som helst. Jag tror alltså inte att det har någon slags inverkan på undersökningen. Mina observationer kopplas till litteratur som kommer att hjälpa mig att analysera det jag upplevt och sett men även att förstå.

När vi observerar någonting vänder vi samtidigt bort blicken ifrån någonting annat (Thomassen 2007). Och detta är även en tanke som jag burit med mig under observationsmomenten. Det är även den största nackdelen med observation som metod. För varje gång jag har antecknat eller riktat min blick mot någonting som inträffat är risken stor att jag missat saker som jag aldrig kommer att få veta. Vilket jag då efteråt kunnat kontrollera vid en eventuell videoinspelning. Samtidigt känner jag att vid en observation är det svårt att hålla sig helt neutral och inte tolka själva händelserna. Själv kan jag inte bedöma om jag gjort det eller i så fall i vilken utsträckning. För min personliga åsikt är att varje människa tolkar och bedömer situationer och incidenter olika beroende på våra tidigare erfarenheter som också har format oss till de vi är, alltså kulturellt och socialt. De positiva med att använda sig av observation till skillnad från intervjuer är att man inte är låst vid några exakta frågor som man absolut måste hålla sig till, jag har kunna ändra och reglera mina frågor efter observationens gång och haft allt jag sett som underlag istället för vissa delar. Att jag mötte de personer som jag använt som underlag för studien upplevde jag som bra eftersom jag kunde få en bra helhetsförståelse och hade chansen att möta elevernas blickar och gester i de olika momenten. Vilken man också går miste av i en kvantitativ metod.

Jag i min studie var beroende av en autentiskmiljö där jag kunde studera pojkar och flickor och därför blev det att jag valde en kvalitativ metod där jag kunde vara med och observera elever i deras "vanliga miljö". Där vet jag inte hur min närvaro påverkade elever och lärare, vilket det faktiskt kan ha gjort men det var hur som helst inget jag upplevde eller fick intryck av att de på något sätt gjorde. Under observationerna har jag inte lagt någon vikt på individen, utan istället om situationen innefattar flickor eller pojkar. Detta var för att tydliggöra det jag sett eftersom det var just könen jag skulle titta på. Detta leder till en form av generalisering som kan tyckas vara mer eller mindre rättvis, eftersom alla elever inte står för alla händelser. Varav har jag försökt att klargöra för hur många pojkar eller flickor som gjort vad, för att inte dra alla över en kant. Jag känner att fördelarna ändå överväger nackdelarna i valet av metod.

Mina huvudböcker som jag kommer att använda mig utav är "God morgon pojkar och flickor" utav Jan Einarsson & Tor G. Hultman som är en studie baserad på just kön och språk i skolan. Studien är från åttiotalet, men är ändå relevant i min studie. Den andra "Genuspedagogik" utav Kajsa Svaleryd, boken handlar om hur flickor och pojkar formas och påverkas utav våra föreställningar av manligt och kvinnligt. Boken innehåller många tydliga exempel på just detta och även olika metoder i jämställdhets och värdegrundsarbeten. Boken riktar sig till barn i åldrarna 1-16, vilket gör att den har stor bredd. Människor i största allmänhet har förutfattade meningar om pojkar och flickor, mer eller mindre tror jag. Speciellt utifrån skolan och klassrummet, då alla har den egna skoltiden att se tillbaka på eller relatera till. Den generella uppfattningen som finns i samhället är att pojkar tar för sig mer än vad flickor gör. Som även är den bilden jag själv har, av att pojkar syns och märks mest inom skolan. Därför vill jag undersöka detta grundligt och se hur det verkligen förhåller sig i klassrummen.

8. Resultat, analys och teoretisk tolkning:

Mina observationer som jag gjort var i (den ena skolan) belägen på landsbygden i Sörmland, den andra i en tätort i Stockholmsområdet. Efter telefonkontakt med de aktuella lärarna där jag informerade om mitt arbete och dess inriktning fick jag klartecken att genomföra observationerna. Klasserna består utav, den ena totalt tjugotvå elever, där ca hälften är sju respektive åtta år, det är alltså en integrerad ett - tvåa. Totalt är det 13 stycken pojkar och 9 stycken flickor. Där klassföreståndarna består av, två kvinnor. Skolan i sig är en liten skola och denna klass är en utav de största. Den andra klassen består utav tjugoen elever, varav 12 pojkar och 9 flickor med en kvinnlig klassföreståndare. Denna skola är relativt stor. Under mina observationer valde jag att placera mig längst bak i klassrummet, detta med tanke på att inte dra för mycket uppmärksamhet från lärarna som jag kan ha gjort om jag hade valt att placera mig längst fram och de kunde hålla lektionerna ”som vanligt”. Det som också var bra med min placering var att jag kunde i lugn och ro observera allt som hände och anteckna det utan att störa eleverna. Under observationerna är det av ytterst vikt att inte påverka personerna som undersöks med observatörens närvaro (Larsen 2009). Efter att en utav klassföreståndarna snabbt gett mig en kort presentation och berättat att jag skulle medverka i klassrummet under dagen (utan att nämna min huvudsakliga uppgift) började min observation. I min följande observationsredovisning kommer jag att tydliggöra genusaspekten i klassrummet genom att i situationer med elever endast redogöra för könet, det vill säga om det är pojke eller flicka istället för att namnge eleven. Detta är alltså ett medvetet val av både anonymitetsskäl, men även av relevansen för min forskningsfråga där könet är av största betydelse och inte individen. Här kommer följande observationer (först från skolan belägen i Sörmland):

I klassrummets finns det totalt sex stycken bord, med följande placering ifrån mig sett: bord ett med flicka –pojke –flicka -pojke, bord två med flicka –pojke – flicka - pojke, bord tre (längst fram i klassrummet framför katedern) består av pojke - pojke, de fjärde med flicka –pojke – flicka – pojke, de femte med pojke – flicka – pojke - pojke och de sjätte pojke -flicka –pojke – flicka.

8.1 Observation 1

Läraren antecknar på tavlan, hon skriver upp dagens schema. Under tiden räcker ett flertal elever upp händerna. Läraren berättar om hur dagen är upplagd och om en ändring på schemat. En pojke som innan räckt upp handen börjar tala rätt ut, utan att blivit tilldelad ordet. Han berättar om vad han gjort i helgen, läraren ber honom att vara tyst och att vänta på sin tur. Då han tystnat börjar en annan pojke, som inte räckt upp handen innan fråga om dagens lunch, läraren ber även honom att vänta på sin tur. Det blir det tyst i klassrummet och läraren fördelar ordet till dem som tidigare räckt upp handen. Ordet går först till en pojke, han berättar vad han gjort i helgen och vilka kompisar han lekt med. En annan pojke får ordet, han försöker berätta vem som har namnsdag, men läraren ber honom vänta och säger att de skall göra det gemensamt. En flicka berättar om ett födelsedagskalas hon varit på dagen innan. Pojken som talat tidigare pratat börjar igen tala om namnsdagen och att han tycker att han skall få berätta med motivationen att han vet vilka det är som har namnsdag denna dag, säger han. Läraren nekar honom ytterligare en gång och går själv över till kalendern och läser, antecknar sedan "Nils" på tavlan. Fler händer börjar vifta och fara runt i rummet, två pojkar och en flicka talar rätt ut om att de känner någon med det namnet. Läraren ber alla i klassen att vara tysta, men de fortsätter tala i mun på varandra. Tillslut höjer hon rösten och då tystnar klassen. Hon ber dem som hade någonting att säga räkka upp handen igen, tre elever räcker upp händerna. Två pojkar och en flicka, de berättar alla om hur de känner till någon med det namnet, utan några avbrytanden. Sedan avrundar läraren samtalet och över går till nästa moment.

Talutrymme i klassrummet

Totalt antal elever: 22

Total antal talare: 11

Antal:	Pojke 8 st	Flicka 3 st
--------	------------	-------------

8.2 Observation 2

Läraren börjar med instruktioner till mattelektionen, berättar att de skall ägna lektionen till rättning av eventuella fel och sedan fortsatt räkning. Medan eleverna bläddrar i sina böcker, går läraren runt till dem som räcker upp handen. Två flickor och en pojke räcker upp handen, pojken får hjälp först. Läraren går sedan vidare till flickorna, när hon har hjälpt dem färdigt är de tre elever till som räcker upp handen, tre stycken flickor som hon går fram till en i taget. När hon kommit till den andra flickan i ordningen börjar en pojke (som inte räckt upp handen innan) ropa att han behöver hjälp, han viftar med handen men pratar rätt ut att han vill ha hjälp. Läraren går fram till flickan som är på tur innan pojken, han börjar skruva på sig på stolen och väga på den så att det smäller och låter. Läraren avbryter sitt samtal med flickan och går fram till pojken och säger till honom att han måste lära sig att vänta på sin tur och att han faktiskt stör sina klasskamrater när han gör så. Hon frågar sedan honom vad han vill ha hjälp med och säger ”Så här gjorde du här, fortsätt likadant”, men pojken skakar på huvudet. Hon förklarar med olika exempel och ber honom att fundera själv ett tag. Läraren går vidare och hjälper de andra eleverna. Ljud kommer från grupprummet, det smäller och skrik hörs. En flicka räcker upp handen, när läraren kommer fram till henne pekar hon mot grupprummet och säger att hon tycker att pojkarna som är därinne är för högljudda och att de stökar och kastar saker omkring sig. Läraren säger till henne att fortsätta arbeta vidare och att hon ska säga till pojkarna. En flicka sitter och pekar i sin klasskamrats mattebok (pojke) och pekar och säger ”här ska det vara en fyra, men det står en femma”, fortsätter att peka och säga ” på denna ska det vara en sju”. Läraren går förbi henne och berömmar henne för att hon hjälper sin klasskompis, men att hon inte får glömma bort det egna arbetet. Ljud ifrån grupprummet igen, alla vänder sig mot grupprummet och tittar. Läraren går mot dörren till grupprummet, knackar på och öppnar dörren. De tre pojkarna där inne stannar upp och blir tysta, ”nu får ni vara tysta här inne, ni stör vår lektion, pojkar”. Pojkarna svarar: ”ja, vi ska vara tysta”.

Handuppräkring i klassrummet

Totalt antal elever: 22

Totalt antal handuppräkringar: 9

Antal:	Pojke 2 st	Flicka 7 st
--------	------------	-------------

8.3 Observation 3

Lektionen börjar med ett samtal om rasten. En flicka räcker upp handen och får ordet, hon berättar om någonting från rasten men vad hinner jag inte höra innan hon blir avbruten. En annan flicka börjar prata rätt ut (utan att ha fått ordet) och berättar att hon har lekt med några äldre elever på rasten. Flera elever räcker upp handen både flickor och pojkar, men läraren stoppar där och säger att de inte hinner prata något mer om de ska hinna göra något. En pojke börjar vifta på handen och ge ifrån sig ljud, men slutar efter en stund. Läraren berättar att de ska arbeta med löv och lövträd under dagens lektion. Hon håller upp ett löv i luften och frågar: ”är det någon som vet vad det här är för löv?”. Många händer viftar i luften och ordet går först till en pojke som gissar på björk, vilket är fel. Vidare gissas det på ek och al utav två andra pojkar, vilket också är fel. Läraren berättar: ”Just dessa löv växer det näsor på som några av er kanske har provat att sätta på era egna näsor.” Sedan går ordet till en flicka som gissar på lönn, vilket är rätt. Flera löv visas och eleverna får gissa. Många räcker upp händerna, mest pojkar och några av dem viftar med händerna och skriker rätt ut: ”Jag vet, jag kan”. Tillslut får en pojke ordet, och gissar rätt. ”Vet ni”, säger läraren, ”nu är det så att han fick ordet för att han var den enda som satt stilla och inte skrek rakt ut”. Läraren fortsätter att visa löven och blir avbruten av en pojke som talar rätt ut, och läraren ber honom att vara tyst. Pojken fortsätter att tala rätt ut, läraren höjer rösten och ber honom att sluta. Efter en kort stund tystnar pojken. Läraren packar ihop sina saker och lämnar över till en utav klassföreståndarna. Hon berättar för eleverna att hon måste iväg på ett möte. Den andra läraren delar in eleverna i olika lag, bordsvis som de redan sitter placerade. Hon skriver upp lagen på tavlan och delar ut papper till dem. Sedan berättar hon om nästa moment, att de har fem minuter på sig att komma på så många svenska träd de bara kan. De börjar skriva genast och man hör olika träd skrikas ut från vissa bord. Sedan är det dags att redovisa resultaten och läraren ber dem berätta ett lag i taget vilka träd de samlat ihop. Hon skriver sedan träden på tavlan och antal under lagnamnet. När lagen redovisar hör man suckar och kommentarer som ”just det”, ”den hade vi också ju”. En pojke anklagar en annan pojke i för att ha tjuvlyssnat på hans lag. Slutligen vinner ett lag med två poäng, men pojken fortsätter att anklaga den andre pojken för att ha fuskat.

Talutrymme i klassrummet

Totalt antal elever: 22

Total antal talare: 5

Antal:

Pojke 5 st

Flicka 0 st

Följande är observationer ifrån skolan belägen i Stockholmsområdet:

Klassrummet bestod av sju bänkar med eleverna placerade följande: Första bänken av tre elever pojke – flicka - pojke, andra bänken av flicka – pojke – flicka – pojke, tredje bänken flicka – pojke – flicka – pojke, fjärde bänken pojke – pojke, femte bänken pojke – flicka – pojke, sjätte bänken pojke – flicka – pojke och sjunde pojke – flicka.

8.4 Observation 4

Lektionen börjar, eleverna sätter sig på sina platser och läraren börjar dela ut sånghäften. Hon berättar samtidigt att det inte finns häften så att de räcker till alla med att de får dela två och två. Två flickor sitter och fnissar och läraren ber dem att vara tysta så att de kan starta lektionen. En pojke räcker upp handen och får ordet, han berättar om ett slagsmål på fotbollsplanen som inträffat under rasten och pekar ut en annan pojke i klassen och säger att han är orsaken till allt bråk. Då börjar en annan pojke att prata rätt ut och säger att han tycker att det istället var en annan pojkes fel. Två andra pojkar lägger sig i samtalet och alla skyller på varandra. Läraren säger kort att hon tycker att ”om man är med i leken, får man leken tåla” och pratar vidare...”ni vet vilka regler som gäller på fotbollsplanen, ni måste hålla dem”. Hon fortsätter dela ut häftena och ber eleverna att vara tysta, då skriker en pojke rakt ut: ”men hallå, jag fick inget eget häfte”, och läraren svarar: ”nej, det är det ingen som har fått. Idag får ni dela med varandra”. Läraren sätter sig på en stol längst fram i klassrummet och de börjar sjunga. Samtidigt som det sjungs görs det en massa annat, tre pojkar gör grimaser och olika rörelser till musiken, de spelar luftgitarr och trummar på bordet. Efter den andra låten bryter läraren och ber dem att sluta trumma på bordet. Flera av pojkarna i klassen gör olika rörelser till musiken. Flickor sitter stilla på sina platser och sjunger. En pojke sätter sig på knäna på sin stol och samtidigt spelar luftgitarr, då pekar läraren på honom och han sätter sig ner på stolen igen. Nästa låt på tur innehåller en klapppramsa som läraren förbereder eleverna på och när låten har börjat är det tre pojkar som trummar hårt på bordet i stället för med händerna. När de sjungit klart alla sånger vänder sig läraren mot pojkarna som trummat på bordet och säger

”man kan sjunga utan att göra en massa andra ljud samtidigt”. Innan lektionen slutat tar läraren fram en burk med siffror på från ett till tjugotvå och hon delar slumpvis ut dem till eleverna. Läraren ställer sig vid dörren och räknar upp siffror som får gå till matsalen. Under detta moment är det en pojke som ställer sig upp och sakta går mot dörren, utan att hans nummer blivit uppropat och läraren får säga till honom ett flertal gånger att han måste sätta sig ner på sin stol och vänta på sin tur som de andra. Tillslut har alla blivit uppropade och kan gå mot matsalen.

<i>Talutrymme i klassrummet</i>		
Totalt antal elever: 21		
Total antal talare: 5		
Antal:	Pojke 5 st	Flicka 0 st

8.5 Observation 5

Läraren sitter framme vid tavlan och läser en bok för eleverna, samtidigt som dem ritat och lyssnar till boken. Det tar flera minuter innan eleverna kommit i ordning, en flicka går över till andra sidan klassrummet och hämtar pennor, sax och andra tillbehör sedan sätter hon sig på sin plats och börjar rita. En pojke ritat direkt på bordet, vänder blicken mot läraren med jämna mellanrum och fortsätter att rita. Två pojkar vid ett annat bord gör grimaser åt varandra, de räcker ut tungorna och drar i öronen, kastar pappersbitar på varandra. En flicka viskar i en annan flickas öra, de fnissar och fortsätter sedan att färgsätta sina teckningar de har framför sig. En annan flicka sitter helt stilla på sin plats med huvudet vilandes på armen och blicken fokuserad på läraren, hennes pennor ligger orörda framför henne på bordet. De flesta andra eleverna sitter koncentrerade vid sina platser och ritat eller bara lyssnar. Men sex elever, varav fyra pojkar och två flickor lägger fokuset på annat än att lyssna på läraren. De två pojkarna fortsätter att kasta saker på varandra genom hela högläsningen, pojken som ritat på bordet har istället övergått till att sjunga sin klasskompis (pojke) i örat. Flickorna fortsätter viska och med jämna mellanrum hör jag dem skratta. En pojke slår med sin linjal på bordskanten, slutar varenda gång han får blickar utav läraren, slår lite till och sedan när blickarna riktas mot honom ritat han istället på sitt papper.

<i>Annan aktivitet i klassrummet</i>		
Totalt antal elever: 21		
Total aktiva elever: 6		
Antal:	Pojke 4 st	Flicka 2 st

8.6 Sammanfattning utav observationerna:

Om jag börjar titta på placeringen i klassrummen så var det tydligt att eleverna var placerade efter samma princip i båda klassrummen, det vill säga med varannan pojke och flicka. Med några få undantag, men om man ser till helheten så är de flesta placerade på detta sätt i båda klassrummen. Sedan om man tittar vidare på hur flickor och pojkar tar och får ordet kan man se att i observation 1 är det totalt 11 talare under lektionen, varav 3 flickor och 8 pojkar. Från observation 2 är det totala antalet talare i klassen 5, varav alla pojkar. Observation 4 var det totalt 5 talare, varav även där alla pojkar. (De andra observationerna innehöll inga diskussioner eller prat). Under observation 1 var det 5 elever som pratade rätt ut, utan att ha blivit tilldelade ordet utav läraren, av dem 1 flicka och 4 pojkar. Observation 2, här fick 1 pojke gå före i turordningen och fick hjälp, trots att det egentligen var 1 flickas tur. Observation 3, 1 flicka avbryter 1 annan flicka genom att prata rätt i mun på henne. Under observation 4 är det totalt 4 elever som talar rätt ut, utan att ha fått ordet, varav alla pojkar. När läraren skall fördela ordet till eleverna är deras beteende ibland avgörande för vem som skall få ordet. I exempelvis observation 2 är det en pojke som på grund av sitt beteende får gå före i turordningen trots att det egentligen är en flicka innan honom. Flickor och pojkars beteenden i klassrummen skiljer sig åt, för att sammanfatta talutrymmet i klasserna så tar pojkar för sig mer och talar mer och oftare än vad flickor gör. De rör sig också olika mycket i klassrummen, som tydligt framgår i observation 4 och 5. I observation 4, är det 4 elever som gör grimaser och spelar luftgitarr varav alla pojkar. Under lektion 5 är det totalt 6 elever som under högläsningen gör annat än att bara sitta stilla och lyssna, som att kasta saker, viska saker till varandra, slå med linjal på bordet och göra grimaser. Av dem är det 2 flickor och 4 pojkar. (Då flickorna stod för viskning och pojkarna för de övriga).

8.7 Analys av observationerna:

”När vind och vågor kastar båtarna mot varandra är det bra att ha en fender mellan dem. En stötdämpare som kan mildra det värsta. I skolan och på dagis är fendern som regel en flicka” (Gulbrandsen 1994 s.12). I båda klassrummen var eleverna placerade varannan pojke och flicka och jag tror inte att detta var av en slump, utan ett medvetet val att underlätta för undervisningen. Som citatet innan, att flickorna placerats mellan de stökiga pojkarna för att dämpa dem och skapa en lugnare miljö. Under observation 3 blir eleverna även där indelade i lag med varannan pojke och flicka (utifrån deras bordsplacering). Inte heller i detta fall tror jag att lagen blev till av en slump, utan för att läraren vet att lagen fungerar bättre då flickor är med och styr upp de eventuellt bråkiga pojkarna. Gulbrandsen skriver att det alltid finns en medveten orsak till att man placerar eleverna med varannan flicka och pojke och att flickorna får uppdraget att ta hand om de stökiga pojkarna (1994).

Vissa elever behöver stärkas medan andra behöver bli påmindas om att de faktiskt ingår i ett större sammanhang (Svaleryd 2003). De elever som vill säga någonting tar ordet utan att ha fått de tilldelat för att få komma till tals, och främst då pojkarna som mycket oftare avbryter eller talar takt ut mot vad flickorna gjorde. Osynliggörande är en maktstrategi som förekommer i klassrummet, då de som talar i mun på andra elever eller talar fast de inte har ordet faktiskt går före dem som räckt upp handen och väntar på sin tur att tala. Alla de som blir överkörda när de talar av någon annan som inte har ordet (Svaleryd 2003). Pojkar pratar dubbelt så mycket som flickorna gör i ett klassrum (Odelfors 1998). I ”god morgon pojkar och flickor” har alla klassrumssituationer som studerats visat att flickorna ständigt talat och tagit för sig betydligt mindre än vad pojkarna gör (Einarsson & Hultman 1986). I observation 2 där pojken får gå före flickan, trots hennes tur visar att vi gör undantag för pojkar. Flickor undviker konflikter och tar istället motgångar lättare än vad pojkar gör (Wahlström 2003). Det handlar från början att flickor får lära sig att anpassa sig utifrån andras behov (Davies 2008). Olika regelsystem gör att pojkar tillåts ha huvudrollen, tillåts gå före andra och även avbryta andra. Genom att tillmötesgå dem omedelbart signalerar vi vuxna till dem att de har makt och att flickor inte är lika viktiga (Svaleryd 2003).

Trots att lärarna flera gånger säger till eleverna och ber dem att vänta på sin tur, avbryter de varandra och väntar inte på sin tur. Lärarnas uppgift under lektionerna går till stor del ut på att utdela tillrättavisningar och nekanden till eleverna och främst pojkarna. Läraren ifrån observation 3 uppträder på ett bra och rättvist när hon väljer ut de elever som får komma till tals, hon tittar inte bara på vems tur det är utan även att eleverna uppträder lugnt och inte viftar eller skriker rätt ut. Detta tror jag får eleverna att bli lugnare eftersom hon väljer dem som är stilla och tysta. De andra lärarna tilldelade ordet enligt min tolkning till dem som var ivrigast med att få komma till tals, vilket för det mesta var pojkarna. Alltså upplevde jag inte att de andra lärarna var rättvisa i fördelning av ordet och fördelning av hjälp, eftersom de påverkades av störande beteenden hos eleverna vilket gjorde att de fick komma före i turordningen.

Uppmärksamhet är något alla söker på ett både medvetet och omedvetet sätt. Vi blir sedda för att vi exempelvis varit hos frisören, gjort mål i en match, pratat rakt ut i klassen, räknat långt i matteboken eller gjort en fin teckning. Utan någon bekräftelse kan vi inte stärka vår självkänsla (Svaleryd 2003). Mycket av den riktade uppmärksamheten mot pojkar är negativuppmärksamhet (Wahlström 2003). Under flera observationer var det många fysiska aktiviteter som pågick, exempelvis under sången från observation 4 då det är flera pojkar som stör på olika sätt. Odelfors redogör för en rapport gjord av Bergöö & Rösler Rosenberg (1986) som visar att flickor anpassar sig till de regler som finns i klassrummet, medan pojkarna gör allt för att bryta dem (1998). Pojkarna drar till sig uppmärksamhet genom att trumma på bordet, slå med linjal, kasta saker, göra grimaser och spela luftgitarr bland annat. Wahlström menar att pojkar är tävlingsinriktade och prestationsinriktade och att de ofta tänjer de på gränser och regler (2003). Flickorna viskade saker till varandra och skrattade under lektionerna. Flickor lyder ofta istället för att ta egna initiativ (Wahlström 2003). Flickorna söker uppmärksamhet på helt annat sätt än vad pojkarna gör, de vill istället visa sig duktiga för läraren. Två tydliga exempel på hur flickor fungerar som hjälpfröknar finns med i observation 2, den ena i flickan som kommer fram till läraren och klagar på pojkarna i grupprummet. Det andra exemplet är när flickan tar på sig rollen som just hjälpfröken då hon hjälper sin klasskamrat (pojke) med några tal och även får beröm av detta utav läraren.

9. Resultatdiskussion

Det har varit intressant att utföra dessa observationer och se hur talutrymmet i klassrummen mellan pojkar och flickor förhåller sig samt vilka skillnader som råder mellan könen. Om jag hade haft längre tid på mig till detta arbete hade jag valt att genomföra fler observationer för att undersöka detta, vilket hade gett en större bredd. Men ändå tror jag att mina resultat som jag fått inte skulle ändra på sig alltför mycket. Förmodligen är det så att en större undersökning även den påvisat att pojkarna är dominerande i klassrummen. Vissa pojkar bryr sig inte om att följa instruktioner som givits eller i att vara laglydiga på samma sätt som flickorna är. De tar för sig på skilda sätt i att tala och ta utrymme, flickor talade sällan rätt ut och det var sällan som de avbröt personer i pågående samtal. Med att påpeka var att det förekom, men alltså inte alls i samma utsträckning.

Pojkar och flickor har helt skilda sätt att agera och föra sig i klassrummet, pojkarna gav intryck i mina observationer att de hade ett helt annat behov att röra sig och i att synas för klassen. När eleverna skulle bli tilldelade ordet var det vid några tillfällen en ivrig pojke som fick gå före i turordningen. Vid ett tillfälle när en flicka får hjälp utav läraren och pojken protesterar går han före flickan som inte ens kommenterar detta. Flickor är konflikträdna och rädda för att visa ilska (Svaleryd 2003). Det är av stor vikt att man som lärare blir medveten om dessa skillnader som finns. Att man som lärare är demokratisk och rättvis i fördelning av ordet, vilket signalerar till flickor och pojkar att de har båda samma rätt att komma till tals, få hjälp och att de som de har att säga är lika viktigt. Att alla elever får samma möjligheter till lärande och utveckling i klassrummet oavsett kön. Placeringen i klassrummen är bra för pojkarna som får mer arbete gjort då de är placerade varannan flicka och pojke. Men flickorna igengäld blir störda av vissa pojkar som har större behov i att tala och röra på sig, vilket var det intrycket jag fick. Jag tycker att elevernas placering skall vara för allas bästa och gynna alla, därför bör alla lärare ifrågasätta den nuvarande placeringen i sitt klassrum och fråga sig varför och om den gynnar alla elever.

Mycket av det som händer i klassrummen går ut på att faktiskt bli sedd av andra och om att få uppmärksamhet på skilda sätt. Ofta när pojkar gör det är det något som slutar i negativ uppmärksamhet med tillsägelser. Ett exempel finns med i ”*genuspedagogik*” då en pojke under en längre tid vickat på stolen och läraren fick säga till honom och ge honom kommentarer hela tiden. Då hon tillslut ignorerade honom och han så småningom slutade (Svaleryd 2003). Detta exempel handlar för mig om uppmärksamhet och när pojken ifråga inte längre fick det var det heller inte intressant för honom att fortsätta eftersom han inte längre fick någon uppmärksamhet. Och kan också liknas med ett flertal incidenter ifrån mina observationer där pojkarna på flera skilda sätt agerat för att få uppmärksamhet.

Ett annat exempel finns ifrån en gymnastiklektion då läraren la märke till att en pojke hjälpte en annan pojke genom att stödja sig under en övning. Hon gav honom massor av beröm, men insåg sedan att flickorna hjälpt varandra så hela tiden och att hon då bara tagit det förgivet utan ens ha reagerat på detta (Svaleryd 2003). Detta tror jag tyvärr tillhör verkligheten i många fall att flickor förväntas ha ett visst beteende att det blir så självklart att det många gånger glöms bort att uppmuntra flickor i liknande situationer. Flickor får ibland ingen eller mindre uppmärksamhet än vad pojkarna får, men den uppmärksamhet pojkarna ofta lockar till sig är vanligtvis negativ uppmärksamhet.

Vissa olikheter könen emellan måste vi lära oss att leva med. Jämställdhet går ut på att vi måste lära oss att förstå, acceptera och värna om de olikheter som faktiskt finns mellan könen. För annars skulle ingen attraktion mellan könen kunna uppstå (Svaleryd 2003). Vissa olikheter har en mening och ska därför inte alla ifrågasättas tycker jag. Vissa genusgränser är viktiga att upprätthålla annars kan man förlora sin manlighet eller kvinnlighet (Tallberg & Broman 2002) Om man ser till materialet och böckerna som används i skolorna är de ofta innehållande pojkar och män vilket också har en betydelsefull del i barnens utveckling (Svaleryd 2003). Därför tycker jag att ett sätt att påverka eleverna tidigt är genom att ge dem kvinnliga förebilder också. För att förhindra att man fastnar i stereotypa könsmonster behövs förebilder som hjälper eleverna att vidga de traditionella könsrollerna. Astrid Lindgrens ”Ronja Rövardotter” är ett bra exempel på en förebild där kvinnlighet inte är lika given som i

andra berättelser (Öhman 1999). Ojämsställdheten som finns uppfattas inte nödvändigtvis som otrevligt alla gånger, eftersom mönstren blivit så självklara för alla att de uppfattas som naturliga (Svaleryd 2003). Utifrån min frågeställning angående hur eleverna tar för sig och agerar i klassrummet så är det tydligt att det finns skillnader mellan könen än idag. Vad människor än vill påstå så finns det könsskillnader mellan flickor och pojkar, mycket av det tror jag just beror på de skilda föreställningar som finns av könen ute i samhället som lever vidare från generation till generation. Förändringar sker hela tiden, men vissa allmänna föreställningar om könen kommer att ta längre tid att ändras för att villkoren slutligen skall kunna bli desamma för pojkar och flickor. Vilket är av stor vikt inom skolansvärld där alla elever skall ha samma möjligheter och rättigheter att utvecklas efter samma villkor.

10. Litteraturlista:

- Andersson, Ninna & Haglund Annika, (2006) Talutrymmets fördelning i den offentliga kommunikationen i klassrummet. Örebro Universitet (C-uppsats)
- Davies, Bronwyn, *Hur flickor och pojkar gör kön* (2008). Stockholm: Liber
- Einarsson, Jan och Hultman, Tor G (1984), *God morgon pojkar och flickor – Om språk och kön i skolan*, Malmö: Gleerups förlag
- Gulbrandsen, Jorun, (1994), *Är skolan till för Karin eller Erik?* Lund. Studentlitteratur
- Johansson, Eva (2008), ”*Gustav får visst sitta i tjejsoffan!*” – Etik och genus i förskolans världar, Stockholm: Liber
- Larsen, Ann-Kristin (2009), *Metod helt enkelt*.
- Lif, Jan (2008), *Allt du behöver veta när du börjar arbeta med jämställdhet i skolan*. Poland. Studentlitteratur.
- Lp94 (1994), *Läroplanen för grundskolan*. Stockholm. Skolverket
- Marklund, Liza & Snickare Lotta (2005), *Det finns en särskild plats i helvetet för kvinnor som inte hjälper varandra*. Falun. Privatförlaget
- Nationalencyklopedin (2009-10-19), www.nationalencyklopedin.se
- Nordberg, Marie (2005), *Manlighet i fokus – en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola*. Stockholm. Liber

Odelfors, Birgitta (1998), *Förskolan i ett könsperspektiv – Att göra sig hörd och sedd*, Lund. Studentlitteratur.

Palm, Peggy (2007), *Lära våga tala! Om tal i klassrumsoffentligheten*. Växjö Universitet (C-uppsats)

Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter (2009-11-12). www.rfsl.se

Svaleryd, Kajsa (2003), *Genuspedagogik*. Trelleborg. Liber

Tallberg, Broman Ingegerd (2002), *Pedagogiskt arbete och kön – Med historiska och nutida exempel*, Lund. Studentlitteratur

Thomassen, Magdalene (2007), *Vetenskap, kunskap och praxis-* Introduktion i vetenskapsfilosofi

Wahlström, Kajsa (2003), *Flickor, pojkar och pedagoger*. Kristianstad. Kristianstad boktryckeri AB.

Weiner, Gaby & Berge, Britt – Marie (2001), *Kön och kunskap*. Lund. Studentlitteratur

Öhman, Margareta (1999), *Olika på lika villkor-* En antologi om jämställdhet i förskolan. Uppsala. Skolverket

